

Canon und kein Ende

Frits van Oostrom Een groot aantal auteurs heeft zich in dit themanummer uitgelaten over (het nut van) de Canon voor het terrein van kunst en cultuur. Het slotwoord is aan de man die met *De Canon van Nederland* de discussie in gang heeft gezet: Frits van Oostrom.

Zo ongeveer het enige waarover de auteurs in dit themanummer unaniem zijn, is dat *De Canon van Nederland* zoals onze commissie die in twee fasen heeft gepresenteerd – in oktober 2006 en juli 2007 – heel veel heeft losgemaakt. En dat is ook zo. Wat dat betreft is het eigenlijk opmerkelijk dat het rapport waarin wij ons concept ontvouwden en beargumenteerden – twee deeltjes in 2006, plus een derde in 2007 – slechts mondjesmaat is verkocht.¹

Kennelijk hebben veel mensen wat met de Canon gekund zonder zich bovenmatig in de achtergrond ervan te hoeven verdiepen. Zoveel te beter, wat mij betreft; een canon moet ook kunnen werken zonder bijsluiter. Wel wreekt het zich wanneer men met de canon in debat gaat en overduidelijk niet heeft gelezen wat de commissie heeft geformuleerd als het hoe en waarom ervan, en niet te vergeten: het hoe en waarom niet. Wat meer documentatie had de hoge toon van sommige stukken en passages in

deze *Boekman* heilzaam kunnen moduleren. Ter sanering van moedwil en misverstand benoem ik puntsgewijs nog eens een elftal principes achter ons concept.

1. *De Canon van Nederland* is niet begonnen met onze commissie; de commissie zelf is voortgekomen uit aanhoudende en breed beleden onvrede over dalende kennis van geschiedenis en cultuur van Nederland bij jonge mensen.
2. Om hier iets aan te doen (en niet te blijven steken in gejeremieer) werd onze commissie gevraagd om binnen een jaar deze gewenste kennis nader te definiëren, en een concept te ontwikkelen waarmee zij in het onderwijs zou kunnen worden bijgebracht.
3. Onze commissie was daarbij volkomen vrij, en de ministers van Onderwijs hebben zich volmaakt gehouden aan het afgesproken beginsel dat wij naar buiten zouden brengen wat wij vonden, en dat zij daartegenover

- hun eigen positie zouden bepalen.
4. Van meet af aan was het de commissie duidelijk dat wij zouden moeten laveren tussen twee uitersten. Aan de ene kant sommige populistische riepelingen om handzame, keiharde lijstjes (vaak volgens het principe van: De tien x, y, z...); aan de andere kant meer academisch ingestelde beschouwers die uiterst sceptisch waren (of op voorhand negatief) ten aanzien van hiërarchisering van kennis in een keurslijf.
  5. Vandaar dat ons concept gekenmerkt wordt door wat wij zien als wijze middenweg tussen open en gesloten, tussen dictaat en onbestemdheid. De venstergedachte is daarbij cruciaal, alsook – door critici dikwijls al evenzeer niet of nauwelijks bekeken – de presentatie van de Canon op de website www.entoen.nu, waar men de Canon dynamisch in werking ziet. (De wandkaart met de vijftig iconen is wat dat betreft niet meer dan een bevroren baken).
  6. Ook hebben wij, om te voorkomen dat men te veel van (de) canon(s) zou willen verwachten, ons gericht op een canon voor het basisonderwijs. Niet minder, maar vooral ook niet meer.

7. Vandaar het feit dat onze Canon tamelijk beperkt is, niet met één schoolvak valt te identificeren, variatie nastreeft in zowel de iconen als hun moeilijkheidsgraad, en het concrete laat voorafgaan aan het abstracte.
8. Vandaar een venster als Annie M.G. Schmidt, wat wij voor jonge kinderen nog altijd een vondst vinden om ze te laten kennismaken met de speelse en literaire mogelijkheden van de Nederlandse taal, met poëzie en muziek

De Canon van Nederland is niet zozeer ideologie als wel methodologie

- en toneel, en met rebelse kanten van het burgerlijke Nederland.
9. Maar daarnaast ook vensters als Spinoza, Hugo de Groot, Statenbijbel, Slavernij, de Euro, Multatuli en Srebrenica. Want school is er om wat te leren, geschiedenis en cultuur kennen ook zwarte bladzijden, en Nederland staat in verbinding met een heel groot buitenland.
  10. Van canons, en meer speciaal de onze, als vehikel voor vermeende identiteit, culturele dijkbewaking, nationale historische musea en doorgeslagen politisering hebben wij ons verre gehouden.
  11. *De Canon van Nederland* is niet zozeer ideologie als wel methodologie.

Bruikbare methode

Misschien is het vooral dit laatste punt dat veel verklaart van de weerklank van onze Canon buiten het onderwijs. Die was voor ons geen

hoofddoel, maar nu zij zich zo voordoet in sectoren waar men kennelijk iets met een canon kan, zie ik er weinig nadeel in. Integendeel: de manier van kijken die een canon kenmerkt, blijkt een bruikbare methode om mensen op compacte, enthousiasmerende wijze in te wijden in een kennisgebied waar zij (misschien latent) nieuwsgierig naar zijn, maar zonder alle tijd en middelen om zich er grootscheeps in te verdiepen. Een canon wordt aldus een kampvuur waar kenner en leek elkaar treffen. De eerstgenoemde vertelt belangrijke verhalen vanuit overvloedige kennis en ervaring, maar houdt er daarbij rekening mee dat er geregeld een nieuw blok hout op het vuur moet, en dat het morgen weer vroeg dag is.

Aldus herstelt een canon het inhoudelijk primaat van de deskundige, maar met respect voor de begrenzingen van de beginner. Het doet goed te zien dat in deze *Boekman* zoveel culturele deelsectoren, vaak veel meer intern gericht dan zij beseffen of beogen, via een canon mogelijkheden zien hun enthousiasme breder aan de man te brengen. Op de manier zoals ook wij *De Canon van Nederland* hebben bedoeld: als inspirerend fundament, voor makers en publiek.

Canonclips

En hoe gaat het intussen met *De Canon van Nederland* in het onderwijs? Ik antwoord maar weer puntsgewijs.

1. 85 procent van de pabo's gaf binnen een half jaar te kennen graag met de Canon aan de slag te willen. Geen gering resultaat in een sector die als weinig andere subject en object is van de – onloochebare – neergang in het Nederlandse onderwijs wat betreft (eisen aan) vakinhoud.
2. Om de docenten – van wie in ons concept veel wordt verwacht – beter toe te rusten voor lessen over de canon, komen momenteel tal van instrumenten beschikbaar. Zo zijn er uitgewerkte lesvoorbeelden, studieconferenties en nascholingsinitiatieven, en komen er bij de Canon toetsvragen, ontwikkeld door het Cito. De uitgever van de *Bosatlas* heeft een speciale *Bosatlas van de geschiedenis* canon op de markt gebracht, met bijna 150 zeer gevarieerde kaarten bij de vensters. Et cetera.
3. De website www.entoen.nu wordt wekelijks aangevuld met materiaal: de vijftig vensters toegelicht speciaal voor kinderen; canonclips gemaakt vanuit het project *Verleden van Nederland*; een Google-Maps-applicatie bij de Canon, en verwijzingen naar andere canons zoals die overvloedig zijn verschenen. De website is in januari 2009 verkozen tot beste historische themawebsite van Nederland.
4. In de beleidssfeer beschouwde de commissie-Dijsselbloem *De Canon van Nederland* als lichtpunt in de recente onderwijsgeschiedenis, en als een schoolvoorbeeld van de door haar bepleite scheiding tussen wat en hoe. De commissie-Meijerink bepleitte een canonachtig proces voor veel meer schoolvakken, als remedie tegen overladenheid en bijgevolg overwoekering en versnippering; snoeien voor hernieuwde bloei. De Onderwijsraad, bij wie het in 2004 allemaal begon, rapporteert in *De stand van educatief Nederland 2009* zeer positief over de wijze waarop de Canon in het onderwijs is geland.
5. De jaarlijkse basisschoolwedstrijd *Les van het jaar*, georganiseerd door Anno, SchoolTV en stichting entoen.nu, staat sinds 2008 in het teken van de canonvensters. Winnaars in dat jaar waren scholen in Spakenburg, Boskoop en Gouda met lessen over respectievelijk Watersnoodramp, Beeldenstorm en Patriotten.
6. De website www.entoen.nu trekt inmiddels bijna een miljoen bezoekers per jaar. Door de week beduidend meer dan in het week-einde en in schoolvakanties, wat erop duidt dat de site veel op school wordt gebruikt.

Canon als kans

Al met al meen ik te mogen zeggen dat de laatste oneliner uit de samenvatting van ons eerste rapport (geleend van Shell-topman Jeroen van der Veer in heel ander verband) heel aardig is bewaarheid: de Canon niet als een probleem, maar als een kans. Het begon allemaal met chagrijn dat kinderen niet meer wisten wie Karel de Grote en Karel de Vijfde waren en wanneer ze leefden, en dat ze bij een Engels proefwerk William of Orange vertaalden als Willem de sinaasappel, en over stagiaires op de basisschool die na een lesje over de Tweede Wereldoorlog met de mond vol standen stonden bij een vraag of er ook een Eerste was geweest. (Antwoord: ‘Dat kan heel goed zijn, maar die heb ik niet gehad.’)

Dit soort zorgen is nog allerminst verholpen, maar een begin van herstel lijkt met de Canon wel degelijk op til. Plus, als een rijke bijvangst, ook nog al die andere interessante canons: lokale, regionale en thematische, zoals ze in deze *Boekman* worden ontvouwd voor tal van culturele sectoren. Verder: de watercanon, de sportcanon, de canon van het sociaal werk en ook de canon van de glastuinbouw, die maakt dat je nooit meer met dezelfde ogen naar een kas kijkt. En niet te

vergeten de bètacanon, met zoveel verve en slagkracht aan de man gebracht dat zij in de beleving van sommigen het voornaamste alternatief lijkt voor *De Canon van Nederland*.

In dat verband graag nog een laatste observatie. De inkt van onze eerste canonrapportage was nog nat, toen prominente bèta's – Robbert Dijkgraaf, Louise Fresco en jawel Ronald Plasterk – luidkeels riepen dat hun wereld er te weinig in doorstraalde. Eerlijk gezegd vond ik

Kinderen vertaalden William of Orange als Willem de sinaasappel

dat nogal meevallen, met het planetarium van Eise Eisinga als venster op de verlichting en naar de natuurwetenschappen, plus alle aandacht voor techniek in vensters zoals de Beemster, de televisie, de haven van Rotterdam en de gasbel. Maar het kan natuurlijk altijd beter, en dat was voor onze commissie reden om in het finale ontwerp Christiaan Huygens tot venster te verheffen (en de boekdrukkunst de zegen na te geven, ‘toch een ietwat achterhaald medium’, grapte inmiddels minister Plasterk bij de presentatie). Met pijn over het ontbreken van Huygens was het bij de bèta's allemaal begonnen – maar dat was voor hen geen reden om het offensief te staken. Integendeel: een grote en rijke bètacanon kwam tot stand in wekelijkse publicaties in *de Volkskrant*, vervolgens in boekvorm gebundeld (en uiteraard aan de minister aangeboden), en met een eigen begeleiding van Fokke en Sukke en ook een met veel liefde gemaakte bètacanon op muziek.

Frits van Oostrom

is Neerlandicus, universiteits-
hoogleraar te Utrecht en was
voorzitter van de Commissie
Ontwikkeling Nederlandse Canon
(september 2005 – juli 2007)

Vergelijk al deze positieve energie nu eens met het politiek correcte relativisme in letterenland, waar men vooral goede sier lijkt te kunnen maken door over canons besmuikt en erger te doen, en ook dit weer in de sfeer te trekken van probleem. Nu mag men vanuit de humaniora ook op dit punt wijs cultuurrelativisme verwachten, en lijkt het een natuurwet dat juist deze vakken melancholici aantrekken, wier scepsis vaak een gezond antidotum vormt tegen het driftleven van natuur en techniek. Maar toch: zouden mijn academisch angehauchte mede-alfa's niet, net als ik, bij alle betrekkelijkheid van alles ook en vooral verheugd kunnen zijn dat *De Canon van Nederland* helpt garanderen dat zaken waaraan wij zoveel waarde toekennen – Erasmus, Multatuli, het oudste Nederlands, de buitenhuizen langs de Vecht, Van Gogh, de Stijl en via het venster Rembrandt al die grote schilders uit de zeventiende eeuw – voor toekomstige generaties op de agenda blijven prijken? En daarmee stellig nieuwe jonge mensen voor zich zullen winnen, en voor eenieder minstens zo vanzelfsprekende kennis(making) zullen gaan inhouden als de stelling van Pythagoras, celstructuren en vierkantsvergelijkingen?

De culturele sector zit vol clubs en indivi- duen die de Canon als een kans zien

Misschien voer ik de missiedrang te ver, maar in de afgelopen jaren werkend in het bredere wetenschapsland (als president van de KNAW) heb ik dit verschil wel vaker waargenomen: bèta's die op het vermoeiende af altijd vooruit willen, en alfa's die zichzelf bij voorkeur in de voet lijken te willen schieten. Vijftig jaar na C.P. Snow's *Two cultures* (1959), lijkt mij dit iets om in de (para-)academische wereld nog eens over na te denken. Maar zoals dit nummer van *Boekman* demonstreert, zit het in de Nederlandse culturele sector ook nog vol met clubs en individuen die de Canon als een kans zien. Natuurlijk ben ik in dit dossier te veel partij, maar zelfs als ik probeer over de eigen schaduw heen te springen lijkt mij dat geen slechte zaak voor de broodnodige bredere beleving van de Nederlandse kenniseconomie.

Noot

- 1 *entoen. nu De canon van Nederland*. Deel A-B Amsterdam, 2006. Deel C Amsterdam, 2007. Amsterdam University Press. Inmiddels ook in Engelse, Turkse en binnenkort ook Arabische vertaling beschikbaar; een versie voor laaggeletterden verschijnt in juni 2009. Ook is er inmiddels een boekuitgave voor de jeugd: *De vijftig vensters voor kinderen*.